

Когнітивний аспект перекладу фразеологічних одиниць

Актуальність вирішення різноманітних питань лінгвістичної теорії й практики пов'язується з вивченням особливостей представлення знань у мові, тобто з когнітивною діяльністю людини. Метою цієї статті, відповідно, є проведення аналізу когнітивного аспекту перекладу англійських фразеологічних одиниць українською мовою.

Постановка завдання. Передбачається окреслити теоретичну базу цієї проблематики, розробити методику дослідження функціонально-когнітивного потенціалу фразеологічних одиниць англійської та української мов, зіставити та описати спільні та відмінні риси англійських фразеологічних одиниць та їх українських відповідників.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичною базою проведеного дослідження послуговували фундаментальні праці з фразеології Виноградова В.В., Куніна А.В., Телія В.Н.; з когнітивної лінгвістики – Кубрякової О.С., Попової З.Д., Селіванової О.О., з теорії перекладу – Комісарова В.Н., Рецкера Я.І. та ін.

Когнітивна лінгвістика є відносно новим лінгвістичним напрямом (формується протягом двох останніх десятиліть ХХ ст) і тому характеризується великою кількістю дискусійних моментів як в теоретичних питаннях, так і в дослідницькій практиці, у методиці дослідження зокрема [1: 312].

За визначенням В.З. Дем'янка і О.С. Кубрякової, когнітивна лінгвістика вивчає мову як когнітивний механізм, який відіграє важливу роль у кодуванні та трансформації інформації [2: 53-55].

У когнітивній лінгвістиці відстежується новий етап вивчення складних відношень між мовою та мисленням. Когнітивні дослідження отримали визнання, як справедливо зауважує О.С. Кубрякова, перш за все тому, що вони присвячені темам, які завжди хвилювали мовознавство: мова і мислення, основні функції мови, роль людини в мові та роль мови для людини [3: 11].

На сучасному етапі розвитку когнітивної лінгвістики варто визнати, що саме *концепт* є визначальним поняттям когнітивної лінгвістики. Поняття концепту в когнітивній лінгвістиці співвідноситься з тими сенсами, якими оперує людина в процесі інтелектуального освоєння світу, і, відповідно, концепт визначається як "інформаційна структура свідомості, різноsubstrатна, певним чином організована одиниця пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії п'яти психічних функцій свідомості й позасвідомого" [4: 256]. Підґрунтям такої дефініції стало класичне тлумачення концепту О.С. Кубряковою: «Концепт – термін, що слугує поясненню одиниць ментальних і психологічних ресурсів нашої свідомості й тієї інформаційної структури, що відображає знання й досвід людини; оперативна змістовна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи й мови мозку, всієї картини світу, відображеної у психіці людини» [2: 90].

У лінгвістиці ХХІ ст. активно утворюються напрями, в яких мова розглядається як культурний код нації, як шлях, що дозволяє досягнути не лише сучасну ментальність нації, а й сприйняття людьми, які жили сотні років тому, світу, суспільства і самих себе.

Під науковою картиною світу розуміють систему найзагальніших уявлень про світ, які використовуються в науці й позначаються за допомогою фундаментальних понять і принципів цієї науки. Мовна картина світу – це системне, цілісне відображення дійсності за допомогою різних мовних засобів [5: 16].

Наразі утвердилася така думка, що саме те, що людина знає, як сприймає і уявляє об'єкти зовнішнього та внутрішнього світу, і називається концептом. Концепт – уявлення про фрагмент світу.

У всіх наведених визначеннях концепту є подібності – концепт визначається як дискретна, об'ємна в значеннєвому відношенні одиниця, одиниця мислення або пам'яті, яка відображає культуру народу.

Найяскравіше вираження мовна картина світу знаходить у лексичному й фразеологічному фондах, адже, фразеологічні одиниці відображають не лише ті чи інші періоди розвитку мови, її історію, а й історію народів, яким належить ця мова. Саме тому порівняльна фразеологія сприяє пізнанню національно-мовних картин світу. Фразеологічний склад більшою мірою, аніж лексика, відображає специфічність кожної мови. Важливим аспектом вивчення фразеологічних одиниць є виявлення структурної цілісності словосполучень. Ця властивість й слугує основою для визначення фразеологічних одиниць як одиниць мови. Тому значення фразеологізму не відповідає сумарному значенню його компонентів: *to get/have cold feet* – *не мати бажання продовжувати робити розпочату справу через страх або переживання з приводу невдачі* [6].

Аналізуючи семантику фразеологічних одиниць, маємо змогу побачити багато спільних рис у філософському розумінні людського життя, у моральних орієнтирах та цінностях різних народів: „*He laughs best who laughs last*”, («Сміється той, хто сміється останній»), „*One cannot put back the clock*”, («Не можна перевести стрілки годинника назад»), „*What is fated to happen – must happen*” («Що судилося – того не обійде»), „*Time cures all things*” («Час лікує») [6].

Порівняльний аналіз прислів'їв і приказок різних народів дає змогу отримати більш чітке уявлення про риси національного характеру і менталітет різних народів. Досить часто при перекладі фразеологічних одиниць виявляється, що фразеологізмам різних мов властива близька семантика, проте використовуються різні концепти у зв'язку з тим, що картини світу цих народів відрізняються. Так, англійські приказки „*A bird in*

the hand is worth two in the bush”, „*A drop in the bucket*” перекладаються відповідно «*Краще синиця в руках, ніж журавель в небі*» та «*Капля в морі*».

Проаналізувавши фразеологізми слов'янських народів, видається можливим відзначити таку національну рису слов'ян, як схильність до перебільшень. Для нашого народу – море, для англословянських носіїв – усього лише відро з водою, для нас небо – для носіїв англійської мови – кущі. Всім відомі такі вирази, які характеризують слов'янський народ, як, «море по коліна», «віддати останню сорочку» тощо.

На завершення наших роздумів щодо когнітивного аспекту перекладу англійський фразеологічних одиниць доходимо висновку, що структурні особливості та принципи мови є значною мірою вирішальними у сприйнятті носіями мови як навколишнього світу, так і своєї власної культури. Переклад – це процес взаємодії різних культур, а перекладач – це посередник, перед яким постає завдання не лише передати значення мовних засобів однієї мови іншою, а й передати під час перекладу культурні особливості одного народу іншому.

Література

1. Бодуэн де Куртенэ И.А. Количественность в языковом мышлении // И.А. Бодуэн де Куртенэ. Избранные труды по общему языкознанию. – Ч.1. – М., 1963. – С. 311-324.
2. Краткий словарь когнитивных терминов // Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина. – М.: 1996. – 248 с.
3. Кубрякова Е.С. Об установках когнитивной науки и актуальных проблемах когнитивной лингвистики. // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2004, №1. – С. 5-17.
4. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
5. Попова З.Д., Стернин И.А. Понятие «концепт» в лингвистических исследованиях. – Воронеж: Изд-во Воронеж, ун-та, 2000. – 30 с.
6. Прислів'я та приказки шістьма мовами: близько 2200 одиниць / Уклад Г. Бігун – 2-е вид., випр. і доп. – К.: Тандем, 2003. – 320 с.